

การขับเคลื่อนการพัฒนาสมุนไพร

๑. ความเป็นมา

แผนแม่บทว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๕ ภายใต้พระราชบัญญัติผลิตภัณฑ์สมุนไพรแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๒

กำหนดยุทธศาสตร์ในการบรรลุตามเป้าหมาย ๔ ยุทธศาสตร์

๑. การส่งเสริมผลิตผลสมุนไพรไทยที่มีศักยภาพตรงความต้องการของตลาด
 ๒. การพัฒนาอุตสาหกรรมและตลาดสมุนไพรให้มีคุณภาพระดับสากล
 ๓. การส่งเสริมการใช้เพื่อการรักษาโรค เสริมสร้างสุขภาพ
 ๔. การสร้างความเข้มแข็งด้านการบริหารและนโยบายภาครัฐเพื่อขับเคลื่อนสมุนไพรอย่างยั่งยืน
- โดยมุ่งเน้นการผลิตสมุนไพรที่มีศักยภาพ กำหนดพืช Product champion ๑๒ ชนิด ได้แก่ กวาวเครือขาว กระชายดำ ขมิ้นชัน บัวบก มะขามป้อม กระชาย พริก ฟ้าทะลายโจร กระเจี๊ยบแดง หลู่ฮ่าหวาน ว่านหางจระเข้ ไพล

มีกลไกการขับเคลื่อนด้วยคณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติ ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เป็นกรรมการและเลขานุการ และได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนภารกิจของคณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติ จำนวน ๕ คณะ

๑. คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์สมุนไพรแห่งชาติ

๒. คณะอนุกรรมการวิจัยและนวัตกรรมสมุนไพร

๓. คณะอนุกรรมวัตถุติบสมุนไพร

๔. คณะอนุกรรมการส่งเสริมอุตสาหกรรมและผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์สมุนไพร

๕. คณะอนุกรรมการส่งเสริมภาพลักษณ์และการตลาดสมุนไพร

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนประเด็นสำคัญ

คณะที่ ๑ คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์สมุนไพรแห่งชาติ

- โครงการพัฒนาเมืองสมุนไพรที่กำหนดจุดเน้นเชิงยุทธศาสตร์ ๓ คลัสเตอร์ สนับสนุนให้กลไกการส่งเสริมการพัฒนาสมุนไพรไทยในระดับพื้นที่ก้าวหน้า การส่งเสริมการใช้สมุนไพรในการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยการใช้กลไกประชารัฐเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนแผนไปสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม และยั่งยืน ผ่านโครงการพัฒนาเมืองสมุนไพรซึ่งเป็นภาพจำลอง (Model) ของแผนปฏิบัติการฯ ฉบับที่ ๑ โดยในช่วงแรกของแผนได้กำหนดให้มีการดำเนินการนำร่องในพื้นที่ ๔ จังหวัดของประเทศ (เชียงราย ปราจีนบุรี สงขลา สุราษฎร์ธานี) ต่อมาจึงขยายเป็น ๑๔ จังหวัดเพื่อครอบคลุมทุกเขตสุขภาพของประเทศ พร้อมทั้งมีการปรับทิศทางการพัฒนาโดยให้เมืองสมุนไพรกำหนดจุดเน้นเชิงยุทธศาสตร์เพื่อต่อยอดจากศักยภาพพื้นฐานของจังหวัดซึ่งแบ่งเป็น ๓ กลุ่มคลัสเตอร์ ประกอบด้วย

๑) คลัสเตอร์การเกษตรและวัตถุติบสมุนไพร ประกอบด้วย จังหวัดอำนาจเจริญ สุรินทร์ มหาสารคาม อุทัยธานี และสกลนคร

๒) คลัสเตอร์อุตสาหกรรมสมุนไพร ประกอบด้วย จังหวัดนครปฐม สระบุรี ปราจีนบุรี และ จันทบุรี

๓) คลัสเตอร์ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ความงามและการแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย จังหวัด เชียงราย พิชณุโลก อุตรธานี สุราษฎร์ธานี และสงขลา

*** โดยใช้กลไกการขับเคลื่อนผ่านคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการพัฒนาเมืองสมุนไพร (Herbal City) ระดับจังหวัด ทั้งนี้ คณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติ ได้เห็นชอบให้เพิ่มประเด็นการพัฒนาเมืองสมุนไพรในการตรวจบูรณาการ โดยสำนักนายกรัฐมนตรีได้บรรจุแผนการตรวจราชการแบบบูรณาการ “ในประเด็นการพัฒนาเมืองสมุนไพร” เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

คณะที่ ๓ คณะอนุกรรมการวิถุติบสมุนไพร โดยมีปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นประธานอนุกรรมการ รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ได้รับมอบหมาย เป็นรองประธานอนุกรรมการ ผู้อำนวยการกองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน สป.กษ. ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร และผู้อำนวยการกองพัฒนายาแผนไทยและสมุนไพร กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เป็นอนุกรรมการและเลขานุการร่วม

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยคณะอนุกรรมการวิถุติบสมุนไพร รับผิดชอบเป้าหมาย ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ประเด็นที่ ๑. การส่งเสริมผลิตผลสมุนไพรไทยที่มีศักยภาพตรงความต้องการของตลาด ในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันภาคเกษตร กระจายรายได้สู่เกษตรกร **ต้นน้ำ** ผลิตสมุนไพรปลอดภัย ให้ได้มาตรฐาน GAP หรือเกษตรอินทรีย์ ใช้เทคโนโลยีในการผลิต มีการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรแปลงใหญ่ สนับสนุนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน สหกรณ์

มีเป้าหมายยุทธศาสตร์ ๑๐ เป้าหมาย ประกอบด้วย

- ๑) มีการปลูกสมุนไพรที่ได้คุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ๔๓,๐๐๐ ไร่
- ๒) กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน ได้รับการส่งเสริมการแปรรูปหลังการเก็บเกี่ยว ณ สถานที่ปลูกและการผลิตผลิตภัณฑ์และสารสกัดอย่างง่ายในระดับชุมชน ๕๐ แห่ง
- ๓) มีข้อกำหนดมาตรฐาน GAP/GACP หรือมาตรฐานอื่นของพืชสมุนไพรอย่างน้อย ๓๐ ชนิด
- ๔) มีแผนที่ความเหมาะสมของที่ดินสำหรับปลูกพืชสมุนไพร (Land Suitability) อย่างน้อย ๓๐ ชนิด
- ๕) มีฐานข้อมูลพื้นที่ปลูกพืชสมุนไพร (Land Use) ๑ ฐานข้อมูล
- ๖) มีห้องปฏิบัติการที่ได้รับรองมาตรฐาน ISO ๑๗๐๒๕ ให้บริการตรวจสอบคุณภาพวัตถุดิบ จำนวนเพิ่มขึ้น อย่างน้อย ๑๕ แห่ง (กษ. ๑๐ แห่ง และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ๕ แห่ง)
- ๗) มีระบบตลาดกลาง ๔ แห่ง และตลาดอิเล็กทรอนิกส์ ๑ แห่ง (E-Market)
- ๘) มีข้อกำหนดมาตรฐานสมุนไพรในตำรามาตรฐานสมุนไพรไทย (Thai Herbal Pharmacopoeia, THP) เพิ่มขึ้น ๗๕ รายการ
- ๙) มีฐานข้อมูลพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ของประเทศไทย (National Database of Thai Plants and Traditional Knowledge) ๑ ฐานข้อมูล
- ๑๐) มีการวิจัยและพัฒนาพันธุ์พืชสมุนไพรและเทคโนโลยีเพื่อผลิตวัตถุดิบ ๓๐ เรื่อง/ปี

*** กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีการขับเคลื่อนตามแผนแม่บทว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๕ ตลอดระยะเวลาของแผนที่ผ่านมาและขณะนี้อยู่ระหว่างเสนอ (ร่าง)

แผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐ เพื่อบรรจุแผนต่อสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๒. แผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐

(ร่าง) แผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐ ภายใต้กรอบระยะเวลา ๕ ปี ของแผนปฏิบัติการฯ กำหนดจุดเน้นเชิงยุทธศาสตร์ทิศทางการพัฒนา

กำหนดยุทธศาสตร์ในการบรรลุตามเป้าหมาย ๕ ยุทธศาสตร์

๑. การส่งเสริมการผลิตและแปรรูปวัตถุดิบสมุนไพรที่มีคุณภาพและมาตรฐาน
๒. การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของผู้ประกอบการและอุตสาหกรรมสมุนไพรตลอดห่วงโซ่อุปทาน

โซ่อุปทาน

๓. การส่งเสริมการตลาดผลิตภัณฑ์สมุนไพร
๔. การส่งเสริมการบริโภคผลิตภัณฑ์สมุนไพรอย่างเหมาะสม
๕. การพัฒนาระบบนิเวศที่สนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาสมุนไพรไทยอย่างมีประสิทธิภาพ

และยั่งยืน

โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์รับผิดชอบต้นน้ำในห่วงโซ่อุปทาน

ต้นน้ำ มีจุดเน้นเชิงยุทธศาสตร์สำคัญ ๒ ประเด็น ได้แก่

SF ๑ การส่งเสริมการผลิตวัตถุดิบสมุนไพรเข้าสู่ห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ใน

อุตสาหกรรมสมุนไพร

SF ๒ การใช้มาตรฐานวัตถุดิบเพื่อการพัฒนาต้นทาง

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีแนวทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้านสมุนไพรตามแผนปฏิบัติการด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๖ - ๒๕๗๐) ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ส่งเสริมและแปรรูปวัตถุดิบและแปรรูปวัตถุดิบสมุนไพรให้มีคุณภาพและมาตรฐาน

เป้าประสงค์ (Objective) ของยุทธศาสตร์

๑) ส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร แปรรูปวัตถุดิบสมุนไพรเบื้องต้นอย่างมีคุณภาพ และได้มาตรฐาน

๒) ส่งเสริมให้มีการใช้เทคโนโลยีในกระบวนการผลิตและแปรรูป

๓) ส่งเสริมการซื้อขายที่สามารถสะท้อนกลไกตลาดได้อย่างเหมาะสม ร่วมกับการมีกลไกการรับรองคุณภาพของวัตถุดิบและวัตถุดิบแปรรูปเบื้องต้น

เป้าหมาย (Targets) ของยุทธศาสตร์

๑) มีผลผลิตวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้มาตรฐานเพิ่มขึ้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๕ ของปริมาณผลผลิตรวมจากฐานข้อมูลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

๒) มูลค่าการผลิตวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเพิ่มขึ้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๓ ของจำนวนที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน ปี ๒๕๖๕

ตัวชี้วัดผลลัพธ์

๑) ในปี ๒๕๗๐ พื้นที่ปลูกสมุนไพรได้มาตรฐาน ไม่น้อยกว่า ๕๐,๐๐๐ ไร่

๒) แผนที่ความเหมาะสมของที่ดินสำหรับพืชสมุนไพร ๓๐ ชนิด

๓) กลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ มีการแปรรูปสมุนไพรเบื้องต้นที่มีคุณภาพได้มาตรฐานตามความต้องการของตลาด อย่างน้อย ๖๐ แห่ง

๔) มีการผลิตสมุนไพรครบวงจรเชื่อมโยงกับห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain) ในประเทศอย่างน้อย ๕ แห่ง

๕) ห้องปฏิบัติการที่ให้บริการตรวจคุณภาพวัตถุดิบสมุนไพรผ่านการรับรองมาตรฐาน ISO ๑๗๐๒๕ ในปี ๒๕๗๐ ไม่น้อยกว่า ๘ แห่ง

๖) ระบบฐานข้อมูลพืชสมุนไพร อย่างน้อย ๑ ฐาน

๗) เกษตรกรหรือสถาบันเกษตรกรร้อยละ ๕ จากการส่งเสริมการผลิตสามารถเข้าสู่ระบบตลาดออนไลน์หรือตลาดรับวัตถุดิบสมุนไพรหรือตลาดสมุนไพรชุมชน

ดำเนินการภายใต้ ๔ มาตรการ

มาตรการที่ ๑ ส่งเสริมการจัดการด้านการผลิตวัตถุดิบคุณภาพในห่วงโซ่อุปทาน

มาตรการที่ ๒ สนับสนุนการพัฒนากลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ และวิสาหกิจชุมชนให้เกิดการสร้างเครือข่าย

มาตรการที่ ๓ ยกระดับคุณภาพวัตถุดิบและส่งเสริมการแปรรูปภายหลังการเก็บเกี่ยวอย่างมีมาตรฐานด้วยเทคโนโลยี

มาตรการที่ ๔ ส่งเสริมระบบตลาดกลาง และตลาดอิเล็กทรอนิกส์ (E-Market) รวมทั้งเครือข่ายผู้รับซื้อ วัตถุดิบและสมุนไพรแปรรูป

โดยกองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน ในฐานะฝ่ายเลขานุการคณะอนุกรรมการวัตถุดิบสมุนไพร จึงขอเสนอกรอบแนวทางการส่งเสริมการผลิตสมุนไพรเพื่อสนับสนุนแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐

๑) การพัฒนาคุณภาพวัตถุดิบสมุนไพร : การส่งเสริมเกษตรกรผลิตวัตถุดิบพืชสมุนไพรในพื้นที่

๑.๑) เป้าหมาย

- เกษตรกร
- กลุ่มเกษตรกร
- กลุ่มวิสาหกิจชุมชน
- สหกรณ์

๑.๒) พื้นที่

- แปลงเกษตรกรพื้นที่ทั่วไปและในเขต สปก.
- เกษตรในระบบแปลงใหญ่
- พื้นที่เกษตรกรรมยั่งยืน ได้แก่ เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่

วนเกษตร

๑.๓) พันธุ์ เทคโนโลยีการผลิต วิจัยและพัฒนา

- การเพาะชำและผลิตต้นกล้าพันธุ์
- การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ
- ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีนวัตกรรมในการผลิต

๑.๔) การผลิตสมุนไพรให้ได้มาตรฐานและได้คุณภาพ

- GAP เกษตรอินทรีย์
- พิจารณาสารสำคัญ เช่น ฟ้าทะลายโจร ค่าแลกโตนรวม (Lactone) เช่น สารแอนโดรกราโฟไลด์ (Andrographolide) ไม่น้อยกว่า ๖% โดยน้ำหนัก

๑.๕) การส่งเสริม

- การปลูกพืชสมุนไพรเป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรมการเกษตรรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพ

๑.๖) การวิจัยพัฒนาพันธุ์พืช เทคโนโลยีการผลิต และการแปรรูป

หน่วยงานรับผิดชอบ หลัก : กษ (กสก. ส.ป.ก. พต. สป.กษ กวก. กสส. มกอช. ปศ. สศก. สวก.)

สนับสนุน : สธ. ทส. สวทช. วช.

๑.๗) การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสมุนไพร

- พื้นที่ปลูกสมุนไพรระบุพิกัดแปลง
- Land Suitability
- ข้อมูลพืชสมุนไพรที่ได้รับการรับรอง GAP
- ข้อมูลพื้นที่ปลูกพืชสมุนไพร

หน่วยงานรับผิดชอบ หลัก : กษ (กสก. ส.ป.ก. พต. สป.กษ กวก.)

๑.๘) แผนที่ความเหมาะสมพื้นที่เพาะปลูก

- ข้อมูลจำแนกความเหมาะสม ๔ ระดับ S๑ S๒ S๓ และ N
- ข้อมูล Crop requirement
- ใช้งานบน Agri-map Online

หน่วยงานรับผิดชอบ หลัก : พต. สนับสนุน : สวก. กวก. มหาวิทยาลัย

๒) การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพร

๒.๑) เป้าหมาย

- เกษตรกร กลุ่มเกษตรกร วิชากิจชุมชน สหกรณ์ เกษตรกรในพื้นที่ ส.ป.ก. อาสาสมัครเกษตรกร (อกม.) กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม)

๒.๒) สนับสนุนองค์ความรู้

- การผลิตสมุนไพร
- ปัจจัยการผลิต เช่น พันธุ์สมุนไพร ปุ๋ย
- เทคโนโลยีการผลิตและแปรรูป
- การผลิตสมุนไพรตามมาตรฐาน GAP
- การดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพรตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

หน่วยงานรับผิดชอบ หลัก : กษ (กสก. สปก. พต. สป.กษ. กวก. กสส. มกอช.) สนับสนุน : สธ. อว. มท.

๓) การแปรรูปวัตถุดิบสมุนไพรเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม

๓.๑) เป้าหมาย

- พื้นที่ต้นแบบ ๑๔ จังหวัดเมืองสมุนไพร เชียงราย ปราจีนบุรี สกลนคร สุราษฎร์ธานี อุตรธานี พิษณุโลก อุทัยธานี สระบุรี นครปฐม จันทบุรี มหาสารคาม สุรินทร์ อำนาจเจริญ สงขลา และจังหวัดใกล้เคียงทั่วประเทศที่เป็นศูนย์แปรรูป

๓.๒) การส่งเสริม

- ฝึกอบรมให้ความรู้ สนับสนุนอุปกรณ์แปรรูปผลผลิตให้แก่ กลุ่มเกษตรกร เช่น เครื่องล้าง เครื่องสับ หั่น บด อบด้วยพลังงานแสงอาทิตย์ เป็นต้น
- ส่งวัตถุดิบสมุนไพรเข้าสู่ OEM (Original Equipment Manufacturer)
- ส่งเสริมและผลักดันเข้าสู่ตลาดวัตถุดิบสมุนไพร

หน่วยงานรับผิดชอบหลัก : กษ (กสก. สปก. กสส. สป.กษ. สวก.) สธ. สนับสนุน : พณ. มท. พน.

ข้อเสนอกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงานการพัฒนาสมุนไพร

เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนาสมุนไพรของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตามแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเกิดผลเป็นรูปธรรม เห็นควรให้มีการพิจารณาจัดทำแผนขับเคลื่อนพัฒนาด้านวัตถุดิบสมุนไพรในพื้นที่ โดยสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดผ่านกลไกคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แบบเบ็ดเสร็จ (Single Command) ดำเนินงานในระดับจังหวัดผ่านหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง และบรรจุเป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัด/กลุ่มจังหวัด ต่อไป

มติที่ประชุม

.....
.....